

Biuletenio tematika ir tema

Kalbų politika

Biuletenio laidos antraštė, probleminis klausimas**Kalbų politika aukščiausių institucijų ir politinių partijų darbotvarkėje: iniciatyvos, priimti sprendimai, rinkimų programos****Esminiai žodžiai**

Kalbų politika, Valstybinės kalbos įstatymas, Valstybinė kalbos inspekcija, moterų pavardžių rašyba, politinės partijos

Serija ir registracijos numeris

ZA-2024-3

Leidimo data

2024-11-21

Leidimo vieta

Vilnius

Žanras Analitinė apžvalga Kita**Šaltiniai: kategorijos**

-
- Teisės aktai
-
- Politinė komunikacija
-
-
- Analitinių centrų kūriniai / leidiniai
-
- Žiniasklaidos turinys
-
-
- Socialinių tinklų turinys
-
- Statistiniai duomenys
-
- Mokslo darbai
-
-
- Metainformaciniai produktai
-
- Išviešinti slapti / privatūs duomenys

Šaltiniai: nuo - iki2003 06 26 -
2024 10 23**Šaltiniai: kalbos**

-
- Lietuvių k.
-
- Lenkų k.
-
-
- Anglų k.
-
- Kitos ES kalbos
-
-
- Rusų k.
-
- Kitos

Citavimui (APA stiliumi) Nacionalinė biblioteka, Informacijos analitikos skyrius (2024). *Kalbų politika aukščiausių institucijų ir politinių partijų darbotvarkėje: iniciatyvos, priimti sprendimai, rinkimų programos (ZA-2024-3)*. Vilnius.**Kontaktiniai duomenys**

Informacijos analitikos skyrius; analitika@lnb.lt. Nacionalinė biblioteka, Gedimino pr. 51 01109, Vilnius.

Turinio apžvalga

Siekiant aptarti pastaruoju metu politinėje arenoje gvildenamą kalbų politikos problematiką, šioje analitinėje apžvalgoje:

- pristatoma 2024 m. priimta Valstybinės kalbos įstatymo pataisa;
- aptariamas verslo ir suinteresuotųjų asmenų požiūris į šią pataisą;
- nušviečiama moterų pavardžių rašybos liberalizavimo iniciatyva;
- apžvelgiami Valstybinės kalbos inspekcijos viršininką lydintys skandalai ir jo pozicija;
- lakoniškai pateikiamos didžiųjų valstybės partijų rinkimų programose išdėstytos nuostatos dėl kalbų politikos.

1. Įžanga

Kalbų politikos problemos politikų darbotvarkėje apima įvairias sritis, susijusias su kalbos vartojimu, švietimu ir kultūrų įvairove, o pagrindiniai klausimai, kurie gali būti svarstomi, kai kalbama apie kalbų politiką: valstybinės kalbos apsauga ir skatinimas, kalbos modernizavimas, jos pritaikymas skaitmeninėms technologijoms, tautinių mažumų lingvistinės teisės, dvikalbystės įteisinimas viešajame sektoriuje, kalbų mokymas švietimo sistemoje, kalbos institucijų veikla, imigrantų kalbinė integracija, lituanistinių tyrimų ir projektų finansavimas ir kita.

Be šių abstrakčių temų, kurios aktualios įvairių šalių kalbų politikos kontekste, Lietuvoje esama mūsų valstybei svarbių siauresnių problemų, kurios nuolat patenka į politikų svarstymų akiratį, pavyzdžiui, moterų pavardžių rašybos ar imigrantų valstybinės lietuvių kalbos mokėjimo klausimai. Pačia naujausia Valstybinės kalbos įstatymo pataisa, priimta šį rudenį, buvo įtvirtinta, kad tiesiogiai su klientais dirbantys paslaugų teikėjai juos privalės aptarnauti valstybine - lietuvių kalba bent minimaliu lygiu. Kaip ir kitos su kalbų politika susijusios ir praeityje priimtos pataisos visuomenėje, verslo sektoriuje ir tarp kitų sričių atstovų sulaukė prieštarų vertinimų.

2023-2024 metų laikotarpiu nemažai kritikos iš valdančiųjų sulaukė Valstybinės kalbos inspekcijos (VKI) viršininkas Audrius Valotka. Į jų akiratį pakliuvo kai kurie kontroversiški Valotkos komentarai. Pavyzdžiui, galima paminėti jo teiginius apie lenkiškus viešuosius užrašus Vilniaus rajone, kurie buvo palyginti su okupacinių ženklų naudojimu Donbase, Ukrainoje. Nepastebėta neliko ir perdėm kategoriška laikyta iniciatyva, pasibaigus pereinamajam laikotarpiui, tikrinti ukrainiečių, iš Ukrainos į Lietuvą pabėgusių nuo Rusijos karinės agresijos, lietuvių kalbos žinias.

Viena ar kita kalbų politikos problema, kuri informacinėje erdvėje sulaukia didesnio dėmesio, dažnai atsiranda ir kalbų politikos įgyvendintojų - įstatymų priėmėjų darbotvarkėje. Vienos įstatymų pataisos priimamos greičiau, kitos pritarimo nesulaukia, kai kurios tampa aštrių diskusijų objektu.

Orientuojantis į šiuos klausimus ir į tai, kad kalbų politikos įgyvendinimas Lietuvoje vertinamas ne vien teigiamai, šioje analitinėje apžvalgoje bus nuodugniau koncentruojamasi į įstatymų leidėjų iniciatyvas, plačiau nušviečiami bandymai inicijuoti svarbesnius kalbų politikos pokyčius, plačiai diskutuojamas problemas. Lietuvos politinės partijos konkrečias idėjas dėl kalbų politikos tobulinimo įtraukia į savo programas, tačiau šios temos svarba ir požiūriai gali skirtis priklausomai nuo partijos vertybių sistemos ir rinkimų strategijos. Kadangi kę tik įvyko 2024 m. rinkimai į Lietuvos Respublikos Seimą, taip pat aktualu pristatyti politinių partijų rinkimų programose deklaruojamą požiūrį į kalbų politiką ir kokiomis kryptimis, remiantis jų programinėmis nuostatomis, ji galėtų būti transformuojama.

2. Valstybinės kalbos įstatymo 2024 m. pataisa

Lietuvos migracijos politika pastaruosiu metu keitėsi dėl įvairių veiksnių: šalies narystės Europos Sąjungoje, darbo jėgos trūkumo dėl tolygiai prastėjančios demografinės padėties ir tarptautinės geopolitinės situacijos. Pavyzdžiui, vykstant Rusijos karui prieš Ukrainą į Lietuvą plūstelėjo didelis skaičius ukrainiečių tautybės žmonių. Atvykėliai skatinami integruotis į visuomenę, o vienas svarbiausių integracijos aspektų yra lietuvių, valstybinės, kalbos mokymasis. Vyriausybė ir savivaldybės siūlo įvairios apimties ir trukmės kalbos kursus, skirtus pabėgėliams ir darbo migrantams. Šiame kontekste svarbi tampa 2024 m. priimta ir 2026 m. įsigaliosianti lietuvių kalbos mokėjimo prievolė kitataučiams.

Nors viena pagrindinių kliūčių imigrantams integruotis šalyje ir pilnavertiškai įsilieti į visas gyvenimo sritis yra būtent lietuvių kalbos nemokėjimas, šis klausimas lingvistiniame kontekste traktuojamas kaip opus, nes užsieniečiai jos mokymdamiesi susiduria su tam tikrais sunkumais. Visų pirma, informacinėje erdvėje diskutuojamas **(1) lietuvių kalbos sudėtingumas**. Lietuvių kalba yra viena iš seniausių ir sudėtingiausių kalbų pasaulyje, turinti griežtą gramatiką ir sudėtingą linksniavimo paradigmą, painią veiksmažodžio formų sistemą. Tai daugeliui mokinių negimtakalbių yra aktualus trikdys besimokant Lietuvos valstybinės kalbos. **(2) Laiko stoka**. Reikia pripažinti, kad darbo migrantams dažnai sunku rasti laiko mokytis kalbos dėl įtempto darbo grafiko, kai svečioje šalyje būtina finansiškai išlaikyti save ir savo artimuosius, atvykusius kartu. Itin aktualus veiksnys yra **(3) motyvacijos trūkumas**: kai kurie imigrantai, ypač tie, kurie dirba tarptautinėse įmonėse ar bendruomenėse, kur kalbama rusiškai ar angliškai, arba sudarantys iš savo šalies atvykusių asmenų diasporą, gali turėti mažiau motyvacijos mokytis lietuvių kalbos. Taiigi dėl kalbinės kitataučių atvykėlių integracijos sėkmės esama įvairių svarstymų ir diskusijų.

Tam tikros gairės ir kalbų politikos orientyrai, susiję su imigrantų prievole mokytis lietuvių kalbos, šiemet buvo aptarti Seimo Ateities komiteto kartu su Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Strateginio prognozavimo skyriumi ir Valstybine kalbos inspekcija organizuotoje periodiškai vykstančioje Ateities komiteto neformalaus Ateities forumo „Intelektualinis Lietuvos savarankiškumas“ diskusijoje. Tai - svarbi nuomonių keitimosi platforma, kurioje buvo nagrinėjamos imigrantų integracijos, įsidarbinimo ir Valstybinės kalbos įstatymo pokyčių temos. Ši diskusija apėmė įvairias migracijos ir kalbų politikos temas, pavyzdžiui:

- akcentuota lietuvių kalbos reikšmė šalies kultūriniam ir intelektualiniam savarankiškumui. Kalba įvardyta kaip vienas iš svarbiausių integracijos įrankių, todėl galimi įstatymo pokyčiai greičiausiai skatins dar didesnę dėmesį kalbos mokymui tiek darbo vietose, tiek švietimo sistemoje.
- Griežtesni valstybinės kalbos mokėjimo reikalavimai paslaugų sferoje. Diskutuota apie tai, ar reikėtų įvesti griežtesnius lietuvių kalbos mokėjimo reikalavimus tam tikrų profesijų atstovams ir ar tai padėtų arba apsunkintų imigrantų įsidarbinimą ir pan.

Renginio metu nuskambėjo šios esminės išvagos: net statybų sektoriuje dirbantys užsieniečiai dėl darbo specifikos privalo bent minimaliu lygiu mokėti lietuvių kalbą; valstybinės kalbos turėtų būti privalu mokytis net tuomet, jei imigrantas čia neplanuoja pasilikti ilgai; menkesnę motyvaciją mokytis šalies kalbą, palyginti su baltarusiais ar ukrainiečiais, turi atvykę iš Vidurio Azijos; pažymėta, kad Lietuva yra vienintelė šalis Europoje, kuri iki šiol leidžia ukrainiečiams nesimokyti valstybinės kalbos¹.

Vis dėlto šiais metais Seimo narė **Dalia Asanavičiūtė** (perrinkta ir kitai kadencijai), priklausanti Tėvynės sąjungai-Lietuvos krikščionims demokratams, **įregistravo Valstybinės kalbos įstatymo pataisą**, pagal kurią, Seimui priėmus, **tiesiogiai su klientais dirbantys paslaugų teikėjai ir prekių pardavėjai privalėtų juos aptarnauti valstybine kalba**. Siūlyta, kad ši pataisa galėtų įsigalioti nuo kitų metų, tai yra nuo 2025 m. sausio 1 d. Asanavičiūtės teigimu: „Kartu su kolegomis teikiame projektą, kad tiesiogiai su klientais dirbantys darbuotojai pagal numatytus kalbos lygius mokėtų lietuvių kalbą. Turime užtikrinti, kad Lietuvos gyventojai gautų paslaugą valstybine kalba bent baziniu jos lygiu. Kalbu pvz. apie pavežėjus, pardavėjus ir kt. Yra nemažai sričių, kur darbuotojai nekontaktuoja tiesiogiai su klientais, kuriems, mano nuomone, neturėtų būti taikomas reikalavimas mokėti lietuvių kalbą“. Šiame kontekste akcentuojamas bazinis lietuvių kalbos mokėjimas, privalomas imigrantams iš Ukrainos bei Vidurio Azijos ir kt. Nuogaštaujama, kad vis daugiau Lietuvos piliečių paslaugų sektoriuje aptarnaujami ne valstybine kalba, todėl įvykdžiusiems minimąjį reikalavimą galėtų būti taikomos mokestinės lengvatos arba pereinamojo laikotarpio laikinoji apsauga.²

¹ Ateities komitete diskutuota apie imigrantų padėtį Lietuvos darbo rinkoje ir jų lietuvių kalbos žinių tobulinimo perspektyvą. (2024 m. rugsėjo 26 d.). Prieiga per internetą: <https://www.elta.lt/lt/pranesimai-spaudai/ateities-komitete-diskutuota-apie-imigrantu-padeti-lietuvos-darbo-rinkoje-ir-ju-lietuviu-kalbos-ziniu-tobulinimo-perspektyva-249382>

² Valstybinės kalbos įstatymo pataisos: įpareigos aptarnauti klientus lietuvių kalba. (2024 m. balandžio 24 d.). Prieiga per internetą: <https://lnk.lt/straipsniai/Verslas/valstybines-kalbos-istatymo-pataisosipareigos-aptarnauti-klientus-lietuviu-kalba/248297>

Net po viešojoje informacinėje erdvėje kilusių diskusijų **Valstybinio kalbos įstatymo pataisa buvo priimta šių metų spalio 3 d.** Nors buvo planuota, kad ji įsigalios nuo kitų metų, tai nutarta įgyvendinti dar po metų – 2026 m. sausio 1 d. 2024 m. Valstybinės kalbos įstatymo pataisa³ Lietuvoje siekiama stiprinti lietuvių kalbos vartojimą viešajame gyvenime, ypač aptarnavimo sektoriuje. Vienas pagrindinių siūlymų yra įpareigoti juridinius ir fizinius asmenis užtikrinti, kad klientai būtų aptarnaujami lietuvių kalba. Įstatymo projekte numatyta, kad tam tikri darbuotojai, tiesiogiai bendraujantys su klientais, turės mokėti lietuvių kalbą bent minimaliu lygiu. Išimtis būtų taikoma užsieniečiams, kurių darbas nereikalauja tiesioginio kontakto su klientais (pavyzdžiui, dirbantiems sandėliuose ar virtuvėse). Įstatymo pataisoje išdėstyti šie kiek daugiau nei po metų įsigaliosiantys pakeitimai:

- „Lietuvos Respublikoje parduodantys prekes ir (ar) paslaugas teikiantys juridiniai ir fiziniai asmenys, kitos organizacijos ir jų padaliniai, išskyrus Lietuvos Respublikoje laikinai prekes parduodančius fizinius asmenis ir fizinius asmenis, kurie prekių pardavimo veikla nesiverčia nuolat, užtikrina tiesioginį gyventojų aptarnavimą valstybine kalba Vyriausybės nustatytu lietuvių kalbos mokėjimo lygiu. Išimties gali būti taikomos Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatyme numatytais atvejais, kai reikalavimas mokėti valstybinę kalbą laikomas nepagrįstu teisės dirbti ribojimu.
- Lietuvos Respublikoje viešieji užrašai yra valstybine kalba. Valstybinė kalba privaloma visų Lietuvos Respublikos įmonių, įstaigų ir organizacijų antspauduose, spauduose, dokumentų blankuose, iškabose, tarnybinių patalpų ir kituose užrašuose, Lietuvos gaminių ir paslaugų pavadinimuose bei aprašuose. Informacija apie parduodamas prekes ir teikiamas paslaugas teikiama ir prekės ženklinamos valstybine kalba.
- Bet kokie veiksmai prieš Lietuvos Respublikos Konstitucijos nustatytą valstybinės kalbos statusą neleistini. Už šio įstatymo nuostatų tiesioginį vykdymą atsakingi institucijų, įstaigų, įmonių, tarnybų, organizacijų vadovai ir fiziniai asmenys. Asmenys, pažeidę šį įstatymą, atsako įstatymų nustatyta tvarka.“⁴

Seimo narės Asanavičiūtės idėjos šalininkai pabrėžia, kad **tai pagerintų atvykusių užsieniečių integraciją**, padėtų jiems siekti karjeros ir gauti didesnes pajamas. Kaip minėta, planuojama, kad įstatymas įsigalios 2026 m. sausio 1 d. ir pasiruošti jo įgyvendinimui dar yra pakankamai laiko. Vis dėlto, šis siūlymas sulaukė nemažai kritikos. **Teisingumo ministrė Ewelina Dobrowolska teigė, kad toks reguliavimas gali būti perteklinis ir neproporcingas, pavyzdžiui, užsienio prekeiviams, aptarnaujantiems klientus renginiuose**, nes laikytis reikalavimų būtų sudėtinga.

Ministrė sukritikavo Valstybinės kalbos įstatymo pataisą, kuri tiesiogiai su klientais dirbančius asmenis įpareigotų aptarnauti lietuvių kalba. Be to, išreiškė susirūpinimą dėl praktinio pataisos įgyvendinimo, teigdama, kad tokie reikalavimai gali sukelti problemų tiek užsieniečiams, tiek ir laikinai prekes parduodantiems asmenims, pavyzdžiui, mugėse dalyvaujantiems prekybininkams. Dobrowolska pabrėžė, kad kai kurioms atvykėlių grupėms tai sukels rimtų sunkumų – ukrainiečiams ar kitų šalių verslininkams, kurie šalyje negyvena nuolat.⁵ Todėl 2020–2024 m. kadencijos teisingumo ministrė pateikė siūlymą, kad reikalavimas nebūtų taikomas laikinai prekes parduodantiems asmenims. Ji pabrėžė, kad tokia iniciatyva gali sukelti ir kitų problemų – reikalauti, kad visi užsienio kalbomis teikiami užrašai būtų verčiami į lietuvių kalbą, kartais gali būti nerealistiška. Į Dobrowolskos pasiūlymą buvo atsižvelgta, ir **2024 m. Valstybinės kalbos įstatymo pataisa, susijusi su mugių prekeiviais, numato išimtis**, pagal kurią jiems nebus privaloma mokėti lietuvių kalbą.⁶

Naujasis reikalavimas traktuojamas kaip integracijos priemonė, o išimtinė teisė nemokėti valstybinės kalbos bus suteikta tik tarptautiniams prekybininkams, dalyvaujantiems mugėse, renginiuose ir kituose laikinuose prekybos susibūrimuose Lietuvoje. Tokia išskirtis gali būti vertinama kaip siekis į Lietuvą pritraukti daugiau užsienio verslininkų ir skatinti prekybos bei turizmo augimą. Vis dėlto išimtis gali sukelti diskusijas tarp kalbos apsaugos šalininkų, kurie gali motyvuoti, kad panašūs sprendimai mažina lietuvių kalbos prestižą ir jos vartojimo viešajame gyvenime apimtį. Oponuojančiųjų teigimu, tai praktiškas sprendimas, jei siekiama padidinti šalies ekonominį patrauklumą tarptautiniame kontekste.

3. Viešasis diskursas dėl naujosios pataisos

Kaip ir buvo galima numanyti, naujoji Valstybinės kalbos įstatymo pataisa visuomenėje sulaukė prieštarų vertinimų, ypač tarp paslaugų sektoriaus darbuotojų, kurie atvykę iš kitų šalių, ir verslo atstovų. Šios diskusijos atspindi skirtingas nuomones apie lietuvių kalbos apsaugą ir tarptautinės prekybos bei turizmo skatinimą. Konfrontacija kyla dėl Lietuvos pastangų išlaikyti valstybinės kalbos apsaugą globaliame pasaulyje, tuo pat metu kalbama apie atvirumą tarptautinei prekybai, dėl to griežtas lietuvių kalbos mokėjimo reikalavimas paslaugų sektoriuje traktuojamas kaip reikšmingas barjeras verslui vystyti.

2024 m. priimta Valstybinės kalbos įstatymo **pataisa**, kurioje dėstoma, kad teikiant kontaktines paslaugas būtinas lietuvių kalbos mokėjimas, verslo terpėje **pirmiausia diskutuojama kaip tam tikra našta, ir tai turės įtakos ekonominiam valstybės patrauklumui** ir tarptautiniams prekybininkams ryšiams, konkurencingumui, visai verslo aplinkai, taip pat pritraukiant trūkstamą darbo jėgą. Be to, akcentuojama, kad Seimas, priimdamas šią pataisą, aiškiai neapibrėžė sąvokų „tiesioginė paslauga“ ir „netiesioginė paslauga“, todėl dėl šio dviprasmiškumo atsiras interpretacijų. Įstatymo pakeitimas

³ Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo Nr. I-779 17 ir 24 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 7-1 straipsniu įstatymas. 2024 m. spalio 3 d. Lietuvos Respublikos Seimo priimtas įstatymas Nr. XIV-3007. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/1baf2e72821e11ef84ff9693ecd03ff5?jfwid=5zy4kiyfu>

⁴ Ten pat.

⁵ Bieliavskas, J. (2024 m. rugsėjo 22 d.). Reikalavimo aptarnauti klientus lietuvių kalba siūloma netaikyti mugėse. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/politics/reikalavimo-aptarnauti-klientus-lietuviu-kalba-siuloma-netaikyti-muges-120051768>

⁶ Seimo komitetas pritarė: reikalavimas aptarnauti klientus lietuvių kalba nebus taikomas mugėse. (2024 m. spalio 2 d.). Prieiga per internetą: <https://lnk.lt/straipsniai/Lietuvoje/seimo-komitetas-pritare-reikalavimas-aptarnauti-klientus-lietuviu-kalba-nebus-taikomas-muges/276551>

Analitinių apžvalgų archyvas: <https://lnb.lt/istekliai/kiti-istekliai/analitines-apzvalgos>

greičiausiai paveiks ir paslaugų prieinamumą. Tai ypač aktualu pavežimo paslaugas teikiantiems darbuotojams iš kitų šalių – šį darbą galės dirbti mažiau vairuotojų, o tai lems kainų augimą ar ilgesnį transporto priemonės atvykimo laiką.⁷

Be šių aspektų, diskutuojama ir apie tai, kad **lietuvių kalbos užsieniečiams mokytis paprasčiausiai neapsimoka**. Dažnai daugelis pavežimo sektoriuje uždarbiaujančių žmonių dirba tik po kelias valandas per savaitę, ir šis darbas tėra papildoma veikla. Dėl to mokytis šalies kalbos nėra nei motyvacijos, nei logikos. Kalbai pramokti reikia maždaug 6–10 mėnesių, todėl tokia investicija neatrodo prasminga.⁸

Iš teisinės perspektyvos Valstybinės kalbos įstatymo pataisos **poveikį verslui** pakomentavo teisininkė Aurelija Daubaraitė: „Įstatymo pakeitimas palies ne tik darbdavius bei jų darbuotojus, turinčius pareigą Lietuvos gyventojus aptarnauti lietuvių kalba, tačiau ir individualia veikla užsiimančius asmenis, pavyzdžiui, pavežėjus, grožio paslaugų teikėjus“. Pradedančiojo lygis bus privalomas tokių profesijų atstovams kaip pavežėjai, pardavėjai, o aukštesnis lygis B1 reikalaujamas švietimo, kultūros, sveikatos priežiūros, socialinės apsaugos srityse.

Atsakomybė už valstybinės kalbos neįtvirtintą įtvirtinta Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekse⁹, kuriame yra numatytos konkrečios baudų sumos, siekiančios nuo keliasdešimt iki kelių šimtų eurų, atsižvelgiant į nusižengimo pobūdį. Naująja pataisa išplėstas atsakomybės ratas, nuo šiol baudų gali sulaukti ne tik vadovai, bet ir patys paslaugas teikiantys ir Valstybinės kalbos įstatymo nesilaikantys darbuotojai. Valstybinės kalbos inspekcijos inspektorai prižiūri šių reikalavimų vykdymą ir gali inicijuoti administracinių baudų skyrimą už nustatytus pažeidimus. Dažnai prieš baudą pirmiausia skiriami įspėjimai ir rekomendacijos, leidžiančios įstaigoms ir verslui nusižengimus per tam tikrą laikotarpį panaikinti.

Atvirkščiai, pakeitimų ir reikalavimo dėl valstybinės kalbos palaikytojai dėsto savuosius argumentus. Teigiama, kad **dėl gausėjančio atvykėlių skaičiaus paslaugų sektoriuje menksta lietuvių kalbos vartojimas**, nors šalies piliečiai turi teisę būti aptarnauti būtent šia kalba. Lietuvių kalbos gynėjai argumentuoja, kad valstybinės kalbos vartojimas viešajame gyvenime užtikrina visuomenės vieningumą ir vientisumą. Visuotinai naudojama kalba leidžia piliečiams vienodai naudotis valstybės teikiamomis paslaugomis, priimti informaciją, dalyvauti politiniame bei kultūriniame gyvenime. Jei lietuvių kalbos reikalavimai darbo rinkoje ar viešajame sektoriuje būtų susilpninti ir įsivyratų pernelyg liberali kalbos vartojimo politika, tai gali turėti įtakos lietuvių kalbos prestižui. Kalbos apsaugos stiprinimas padeda išlaikyti kalbą kaip oficialų, prestižinį bendravimo būdą įvairiais visuomenės funkcionavimo lygmenimis.

Apibendrinant, 2024 m. Valstybinės kalbos įstatymo pataisa dėl užsieniečių lietuvių kalbos mokėjimo sukėlė tiek palaikymo, tiek kritikos bangą, kuri atspindi sudėtingą pusiausvyrą tarp nacionalinės tapatybės išsaugojimo ir atviros, globalios darbo rinkos poreikių. Visų pirma, siekiama, kad gyventojai būtų aptarnaujami savo šalies kalba, iš kitos pusės siekis vertinamas kaip neproporcingas reikalavimas tam tikruose verslo sektoriuose.

4. Valstybinės kalbos inspekcijos įvaizdis

Valstybinės kalbos inspekcijos įvaizdis pastaraisiais metais gana prieštaringas ir pritraukiantis daug dėmesio. Pirmiausia, VKI funkcionuoja kaip institucija, kurios tikslas ir pagrindinė misija – užtikrinti lietuvių kalbos vartojimo taisyklių laikymąsi viešojoje erdvėje. Kita vertus, viešumoje Inspekcija sulaukia kritikos dėl kai kurių jos vadovo Valotkos pareiškimų, sukėlusių skandalų ir nepasitenkinimo pliūpsnį.

Pavyzdžiui, 2023 m. **Inspekcijos viršininkas kritikuotas dėl viešo komentaro** apie pavežėjus, kurie, jo žodžiais, „kalba čiurkų kalbomis“. Tai sukėlė nepasitenkinimą ir kaltinimus dėl rasistinių ir netinkamų frazių. Pats Valotka teigė, kad nebuvo pasakęs „čiurkų“, o omenyje turėjo „tiurkų“ kalbas – kalbų grupę, kuriai priklauso įvairios Centrinės Azijos ir kitų regionų tautos. Nors ir pateiktas šis paaiškinimas, jo žodžiai buvo plačiai aptarinėjami ir lėmė neigiamas reakcijas į Valotkos – oficialios kalbos institucijos vadovo – viešąją komunikaciją, ir tai galiausiai **paveikė VKI viršininko santykius su Lietuvos Respublikos kultūros ministerija**.¹⁰

Kitas atvejis – tais pačiais metais Valotka viešumoje buvo neigiamai vertintas dėl raginimo, vykdant Vyriausybės nutarimą, suskubti tikrinti ukrainiečių, pabėgusių nuo karo savo šalyje, lietuvių kalbos mokėjimą. Jo teigimu, tai užtikrintų spartesnę ukrainiečių integraciją Lietuvoje. Inspekcijos viršininkas sakė, kad ukrainiečiams, kaip ir kitoms migrantų grupėms, reikia laikytis įstatymų ir mokėti lietuvių kalbą, jei jie Lietuvoje pretenduoja į tam tikras darbo pozicijas. Šie jo pareiškimai sukėlė

⁷ Budzinauskas, V. (2024 m. spalio 4 d.). Prievolė teikiant paslaugas kalbėti lietuviškai kursto aistras: pavežėjai perspėja dėl pasekmių. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/verslas/verslas/prievole-teikiant-paslaugas-kalbeti-lietuviskai-kursto-aistras-pavezejai-perspeja-del-pasekmiu-120054799>

⁸ Ten pat.

⁹ Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymas. Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. birželio 25 d. priimtas įstatymas Nr. XII-186. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/4ebe66c0262311e5bf92d6af3f6a2e8b/asr>

¹⁰ Platūkytė, D. (2023 m. rugsėjo 26 d.). Valotkos skandalai jam kainuos postą? Po žodžių apie „čiurkų“ kalbas Kairys užsimena – laikas pagalvoti apie kitas veiklas. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2085511/valotkos-skandalai-jam-kainuos-posta-po-zodziu-apie-ciurku-kalbas-kairys-uzsimena-laikas-pagalvoti-apie-kitas-veiklas>

diskusijų dar ir dėl to, ar reikalavimai šiems atvykėliams turėtų būti tokie griežti, ypač atsižvelgiant į jų karo pabėgėlių statusą.¹¹

Nuolat institucinę kalbos priežiūrą kritikuojanti kalbininkė, Vilniaus universiteto profesorė Loreta Vaicekauskienė pažymėjo, kad senosiose demokratinėse santvarkose niekas iš aptarnavimo sferoje dirbančių kitakalbių mokytišos šalies kalbos nereikalauja, tai aktualu nebent siekiant karjeros ar užimant aukštas pareigas viešajame sektoriuje. Apskritai tokį reikalavimą karo kontekste ji vadino nepagarba traumuotiems žmonėms, kurie Lietuvoje įsikūrė laikinai ir priversti svarbių aplinkybių. Jos teigimu, „[t]ai būtų mūsų demokratijos pralaimėjimas. Tai būtų savaime suprantamas žmonių sutraumavimas“. Be to, kalbininkė sukritikavo tai, kad šalyje apskritai funkcionuoja tokia institucija kaip Valstybinė kalbos inspekcija: „Kalbos inspekcijų išvis niekur nėra, tai šitos institucijos turėtų nebūti. Jos tiesiog – šitos funkcijos – bausti ir kontroliuoti kalbą – jos neturi būti. Jos niekur nėra demokratijoje“.¹²

Tuo metu Valotkos komentarai sulaukė neigiamo vertinimo ir iš aukščiausių šalies pareigūnų, pavyzdžiui, iš ministrės pirmininkės Ingridos Šimonytės ir Seimo pirmininkės Viktorijos Čmilytės-Nielsen, kurios Inspekcijos poziciją vadino nepagarbiu elgesiu su nuo karo nukentėjusiais žmonėmis. Kritikuojantys teigė, kad tokie pareiškimai gali būti pernelyg griežti ir netaktiški, ypač dėl dabartinės ukrainiečių pabėgėlių, kurie atsidūrė Lietuvoje dėl Rusijos agresijos prieš Ukrainą, situacijos. **Valotkos laikysena šiuo klausimu prisidėjo prie platesnės diskusijos apie VKI ir jos vadovybės veiklos pagrįstumą bei institucijos reputaciją.**¹³

Šių metų rudenį **kultūros ministras Simonas Kairys nusprendė nepaskirti Valotkos Valstybinės kalbos inspekcijos vadovu naujai kadencijai**, tačiau pastarasis turės galimybę dalyvauti pakartotiniame konkurse. Pasak ministro, Valotkos vizija neatitiko lūkesčių dėl VKI įvaizdžio ir gebėjimo sutelkti instituciją pokyčiams. Kairys teigė, kad jo sprendimą lėmė ir Valotkos darbo kokybės trūkumai bei nepasitenkinimas pastarųjų metų rezultatais.¹⁴ Be to, Valotka buvo kritikuojamas už skandalingus viešus pasisakymus, tarp jų – dėl pavežėjų lietuvių kalbos mokėjimo bei lenkiškų vietovardžių lentelių Vilniaus rajone. Tačiau ministras paneigė, kad sprendimą lėmė asmeniniai nesutarimai, akcentuodamas profesinius kriterijus. Pats Valotka sakęs, kad ketina dalyvauti pakartotiniame konkurse, kai paaiškės jo aplinkybės ir reikalavimai. Pridurtina, kad viešajame diskurse yra ir Inspekcijos viršininką užstojančių argumentų, liberalias politines jėgas kaltinant susidorojimu su šia kalbos institucija. Pavyzdys – Nacionalinio susivienijimo lyderio Vytauto Sinicos nuomonė.¹⁵

Nors visuomenėje ir VKI, ir jos viršininkas, kaip institucijos vadovas, sulaukė ir palaikymo, jo komunikacijai teko itin aštrių reakcijų. Komentarai stipriai paveikė VKI įvaizdį, sukeldami abejonių dėl Inspekcijos veiklos efektyvumo ir vadovavimo kokybės. Situaciją ypač stipriai kritikavo valdantieji politikai, kurie peikė įstaigos vadovo sprendimus ir kėlė klausimus dėl jų pagrįstumo bei galimų pasekmių. Kultūros ministerija, kuriai Inspekcija atskaitinga, Valotkai skyrė oficialią pastabą nesivelti į politinius komentarus, nes tai viršija įstaigos vadovo kompetencijų ribas.

5. Moterų pavardžių rašyba

Dar 2023 m. Seime buvo aptartas Laisvės partijos narės levos Pakarklytės pateiktas siūlymas, susijęs su moterų pavardžių rašybos liberalizavimu – siekta įteisinti -a galūnę moteriškose pavardėse (apie 2023 m. moterų pavardžių rašybos diskursą daugiau – LNB analitinėje apžvalgoje ZA-2023-2). Tai buvo platesnės diskusijos apie pavardžių rašymo taisyklių modernizavimą Lietuvoje dalis. Ši idėja sukėlė priešpriešą tarp politikų ir kalbininkų. Skeptikai teigė, kad tokie pakeitimai gali kelti pavojų lietuvių kalbos sistemai ir raidai, o palaikantieji iniciatyvą akcentavo praktines problemas, su kuriomis susiduria vyrų sutuoktinės, kai pavardžių rašyba nėra vienoda, ar dėl kitų priežasčių. Bebaigdama darbus senojoje Seimo kadencijoje Pakarklytė šiais metais ir vėl inicijavo moterų pavardžių rašybos pakeitimo svarstymą.

2024 m. vasarą **Seimo narė Pakarklytė vėl pateikė projektą, siūlantį leisti moterų pavardes rašyti su galūne -a**. Šis pakeitimas suteiktų moterims daugiau laisvės pasirinkti pavardės formą ir yra orientuotas į didesnę lyčių lygybę kalboje. Pakarklytės pasiūlymas dėl moterų pavardžių rašymo su galūne -a iškelia kalbos ir lyčių lygybės klausimus. Iniciatyva siekia, kad moterys galėtų rinktis pavardes be priesagų, tokių kaip -ienė ar -ytė ir kt., kurios paprastai nurodo šeimyninį statusą. Leidimas pasirinkti neutralią pavardės formą atitiktų modernesnės tapatybės išraiškos siekius. Dėl to, kad moterų pavardžių svarstymas trunka tiek ilgai, Pakarklytė kritikavo atsakingus komitetus: Teisės ir teisėtuvos bei Švietimo, mokslo ir kultūros komitetus. Laisvės partijos atstovė pirmiausia kelia klausimą, kas turėtų būti atsakingas už žmogaus pasirinkimą dėl pavardės rašybos – jis pats ar institucijos, „kiti kalbos prievaizdai“. Politikės nuomone, diskusijos šia tema vien gramatikos

¹¹ Dėl siūlymo tikrinti ukrainiečių pabėgėlių lietuvių kalbos žinias kritikuojamas A. Valotka: atsistatydinti aš neplanuoju. (2023 m. balandžio 17 d.). Prieiga per internetą: <https://www.lrytas.lt/lietuvosdiena/aktualijos/2023/04/17/news/del-siulymo-tikrinti-ukrainieciu-pabegeliu-lietuviu-kalbos-zinias-kritikuojamas-a-valotka-atsistatydinti-as-neplanuoju-26760708>

¹² Kalbininkė L. Vaicekauskienė apie užmojų tikrinti pabėgėlių iš Ukrainos lietuvių kalbos lygį: tai būtų mūsų demokratijos pralaimėjimas. (2023 m. balandžio 7 d.). Prieiga per internetą: <https://www.lrytas.lt/lietuvosdiena/aktualijos/2023/04/07/news/kalbininke-l-vaicekauskiene-apie-uzmoji-tikrinti-pabegeliu-is-ukrainos-lietuviu-kalbos-lygi-tai-butu-musu-demokratijos-pra-26676033>

¹³ Lyberytė, A. (2023 m. lapkričio 18 d.). Čmilytė-Nielsen: Valotka savo pasisakymais sąmoningai eina į tam tikrą priešpriešą. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2127827/cmilyte-nielsen-valotka-savo-pasisakymais-samoningai-eina-i-tam-tikra-priespriesa>

¹⁴ Zulonaitė, G. (2024 m. rugsėjo 30 d.). Kairys atmetė Valotkos kandidatūrą į Kalbos inspekcijos vadovus. Prieiga per internetą:

<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2373623/kairys-atmete-valotkos-kandidatura-i-kalbos-inspekcijos-vadovus>

¹⁵ Kaip ir rašiau, taip ir įvyko. (2024 m. spalio 1 d.). Prieiga per internetą: https://www.facebook.com/SinicaVytautas/photos/kaip-ra%C5%A1iau-taip-ir-%C4%AFvykoliberalas-kult%C5%ABros-ministras-simonas-kairys-susidorajo-1157178762590135/?_rdr

aspektu nesukuria konstruktyvaus dialogo tarp skirtingų interesų grupių.¹⁶ Taigi esminis kontekstas, kuriame svarstomas moterų pavardžių rašymo liberalizavimas, turėtų būti santykis tarp to, ar pavardė priklauso kalbos reguliavimo sričiai, ar tai visgi – individo tapatybės dėmuo.

Pakarklytės siūlymo leisti moterims rinktis pavardes su galūne -a šalininkai pabrėžė laisvės ir lygiateisiškumo svarbą. Argumentuota, kad moterys privalo turėti teisę pasirinkti savo pavardę tokią, kad ji atitiktų jų asmeninius norus ir vyro pavardės struktūrą, jei ji baigiasi balse, pavyzdžiui, „Šarka“ vietoj „Šarkė“ ar „Šarkienė“. Tokie pasirinkimai padėtų sukurti vientisesnę pavardžių sistemą ir **mažintų socialinį bei lingvistinį diskomfortą**, kurį jaučia dalis moterų, norinčių trumpesnių ir paprastesnių pavardžių. Kitas dalykas – pavardžių rašymo sistema turėtų atspindėti šiuolaikinės visuomenės poreikius ir atitikti asmeninį pasirinkimą. Pasak iniciatyvai pritariančiųjų, reikalavimas laikytis įprastų moterų pavardžių galūnių dažnai neatitinka asmeninių nuostatų ar šeimos tradicijų ir dabartinės visuomenės interesų. Tokie moterų norai signalizuoja, jog pavardžių rašybą reglamentuojančiuose aktuose reikalingi pokyčiai.

Konservatyvesnei pozicijai šiuo klausimu atstovaujančių Seimo narių, pavyzdžiui, Agnės Širinskienės, priklausančios minėtajam Teisės ir teisėtvarkos komitetui, manymu, **dėl moterų pavardžių darybos išimčių būtų iškraipoma unikalios ypatybės išlaikiusi lietuvių kalba**: „... turėtume daugiau dėmesio skirti lietuvių kalbos, kaip itin vertingos kalbos, puoselėjimui. Tai turėtų būti mūsų prioritetas, o ne kažkokių svetimybų įvedimas į kalbą. Privatus gyvenimas ir žmonių norai turi ribas. Visas pasaulis tai supranta, tik galbūt mes to nesuvokiame“. Seimo narė teigė, kad priimtas leidimas taptų precedentu ir kitiems pokyčiams, kurie lietuvių kalbai gali būti kenksmingi. Laisvės partijos siekį įteisinti moteriškų pavardžių su galūne -a rašybą parlamentare susiejo su šios partijos skelbiama ideologija: tokios pavardės gali būti susijusios apskritai su asmenų noru nesidentifikuoti su kuria nors lytimi. Taigi šis žingsnis gali būti vertinamas kaip pastanga įsisteikti „laisviečių“ rinkėjams.¹⁷

Pakarklytė šio pakeitimo siekia jau beveik metus, tačiau pritarimo nei iš kitų parlamentarų, nei iš kalbos institucijų nesulaukė. Valstybinė lietuvių kalbos komisija (VLKK) projektą įvertino kritiškai, argumentuodama, kad inicijuojami pakeitimai gali pakenkti lietuvių kalbos struktūrai ir sukelti teisės aktų suderinamumo problemų. Šių metų spalį, po kelių mėnesių diskusijų ir svarstymų, Laisvės partijos narės projektas Seimo Švietimo ir mokslo komiteto visgi buvo atmestas. Pažymėtina, kad prieš projektą balsavo šeši nariai, už – keturi, vienas susilaikė. Neigiamą išvadą dėl parlamentarės teiktos iniciatyvos, matyt, lėmė ir griežta VLKK išvada: „... įteisinus moterų pavardžių rašybą su galūne -a būtų padarytas neigiamas poveikis šalies kalbiniam ir kultūriniam tapatumui, nes šis siūlymas neatitinka pavardžių darybos taisyklių. Be to, jis nedera su lietuvių kalbos tradicija“. Akcentuota ir tai, kad moterų pavardžių daryba su galūne -a visiškai nebūdinga mūsų kalbai. Galima pridurti, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs, kad, sprendami asmenų vardų rašybos problemas, parlamentarai privalo vadovautis specialistų išvadomis. **Savo ruožtu Kalbos komisija ir Seimo teisininkai, remdamiesi Nutarimu dėl moterų pavardžių darymo** (jame išsamiai išdėstytos lietuviškų moterų pavardžių darybos nuostatos)¹⁸, **Pakarklytės siūlymą įvertino neigiamai**.¹⁹

Ir Seimo komitetai, ir Valstybinė lietuvių kalbos komisija projektą sukritikavo, motyvuodami, kad jis pažeistų lietuvių kalbos dėsningumus ir kultūrinį tapatumą, toleruotų kitas kalbai nebūdingas pavardžių formas ir keltų teisinę painiavą dėl esamos kalbos sistemos. Teigiama, kad toks pokytis galėtų sutrikdyti lietuvių kalbos struktūrą ir skatinti nenuoseklią teisėkūrą. Galiausiai įstatymo projektas buvo atmestas, tačiau Pakarklytė neatsisakė galimybės ateityje vėl teikti pasiūlymą, jei visuomenės parama šiai iniciatyvai didėtų. Kadangi Laisvės partija į naująjį Seimą nepakliuvo, tikėtina, kad šis klausimas naujosios kadencijos parlamentarų diskutuojamas bus gana vangiai.

6. Kalbų politika partijų programose

Kalbų politika Lietuvoje skirtingų partijų programose ir dėstomose nuostatose varijuoja priklausomai nuo pasirinktos ideologijos ir jų prioritetų. Kai kurios partijos remia nacionalinės kalbos stiprinimą, siekdamos išlaikyti lietuvių kalbos statusą, kultūrinį identitetą ir palaikydamos suvienodintą oficialios komunikacijos tvarką. Konservatyvūs judėjimai dažniausiai skatina lietuvių kalbos apsaugą, suvokdami ją kaip vieną esminių tautinės tapatybės elementų ir pasisakydami prieš per didelę kitų kalbų įtaką. Tačiau liberalios ir kai kurios kairiosios partijos dažniau gina kalbų įvairovės poreikį ir skatina toleranciją tiek mažumų kalboms, tiek užsienio, pavyzdžiui, anglų, kalbų įtakai. Šiame skyriuje lakoniškai pateiktos didžiausių politinių partijų rinkimų programose nurodomos gairės dėl kalbų politikos formavimo kryčių Lietuvoje.

2020–2024 m. valdantieji, šiemet Seimo rinkimuose antri likę **Tėvynės sąjunga-Lietuvos krikščionys demokratai**, savo 2020 m. rinkimų programoje dėmesio skyrė nacionaliniams interesams, stiprios valstybės idėjai ir pasitikėjimo valstybe didinimui. Jų vertybinėse nuostatose buvo teigiama, kad elektroninės viešosios paslaugos turėtų būti teikiamos ir anglų kalba. Be kita to, įtvirtintas siekis stiprinti mokytojų skaitmeninį raštingumą – tobulinti anglų kalbos lygį, kad tarptautiniai

¹⁶ Baltrūnaitė, A. (2024 m. birželio 19 d.). Seime – ginčai dėl moterų pavardžių darybos: vieni kratosi gramatikos, o A. Širinskienė įtaria „laisviečių“ klastą. Prieiga per internetą: <https://www.alfa.lt/aktualijos/lietuva/seime-gincai-del-moteru-pavardziu-darybos-vieni-kratosi-gramatikos-o-a-sirinskiene-itaria-laisvieciu-klasta/334689/>

¹⁷ Ten pat.

¹⁸ Nutarimas dėl moterų pavardžių darymo. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2003 m. birželio 26 d. nutarimas Nr. N-2(87). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.214783/asr>

¹⁹ Skėrytė, J. (2024 m. spalio 23 d.). Seimo Švietimo komitetas atmetė projektą dėl moterų pavardžių rašybos su galūne -a. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2394687/seimo-svietimo-komitetas-atmete-projekta-del-moteru-pavardziu-rasybos-su-galune-a>

Analitinių apžvalgų archyvas: <https://lnb.lt/istekliai/kiti-istekliai/analitines-apzvalgos>

ištekliai taptų labiau prieinami. Lietuvių kalba minima emigrantų pritraukimo kontekste, žadami kursai.²⁰ Kalbų politikai šios partijos 2020 m. rinkimų programoje skiriami keli lakoniški sakiniai. Į 2024 m. programą konservatoriai įtraukė tautinių mažumų kalbų stiprinimo principą, be kita ko, sakoma: „Kartu, pagarbiai vertindami tautinių mažumų kultūrą ir savitumą, didinsime lietuvių kalbos mokymą ir vartojimą tautinių mažumų mokyklose, stiprinsime mokytojų lietuvių kalbos gebėjimus, didinsime valstybine kalba dėstomų pamokų skaičių, siekiant padėti tautinių mažumų vaikams integruotis į aplinką.“²¹ Kaip matyti, nei ankstesnių, nei šių metų Seimo rinkimų programose Tėvynės sąjunga-Lietuvos krikščionys demokratai intencijų peržiūrėti Lietuvos kalbų politikos situaciją ir kalbos institucijų veiklą nedeklaruoja. Tačiau reikia priminti, kad būtent konservatorių partijos atstovė Asanavičiūtė inicijavo šiais metais priimtą Valstybinės kalbos įstatymo pataisą dėl lietuvių kalbos mokėjimo reikalavimo užsieniečiams.

Daugiausia mandatų 2024 m. rinkimuose į Seimą gavusi **Lietuvos socialdemokratų partija (LSDP)** praėjusių rinkimų, vykusių 2020 m., metu deklaravo paramą tautinių mažumų kalboms ir žadėjo stiprinti jų funkcionavimą bei statusą, taip pat užtikrinti, kad jie gerai išmokytų ir valstybinę kalbą. Be to, buvo numatyta, kad moksleiviams iš lietuviškų mokyklų bus sudaryta galimybė mokytis tautinių mažumų kalbų. LSDP taip pat savo rinkimų programoje akcentavo Konstitucijoje įtvirtintą lietuvių – valstybinės kalbos statusą ir išsakė, kad stiprins kalbos kultūros ugdymą. Kaip orientyras buvo išskirta Šiaurės šalių praktika – kai pirmenybė teikiama ne inspektavimui ir baudoms, biurokratizmui, o palankios kalbinės terpės vystymui. Akcentuojama užsienio kalbų mokymosi svarba.²² 2024 m. rinkimų programoje deklaruojamos iš esmės tos pačios intencijos, susijusios su kalbų politikos formavimu, kaip ir 2020-aisiais metais. Matyt, įsiklausius į pastaraisiais metais aktyviai diskutuojamus lingvistinius klausimus, programoje teigiama, kad, atsižvelgiant į tautinių mažumų teises, bus sprendžiami vietovardžių, asmenvardžių vartojimo klausimai.²³

Šiame kontekste minėtina liberalių partijų pozicija kalbų politikos klausimu, kuri yra gerokai lankstesnė už minėtųjų politinių organizacijų principus. **Liberalų sąjūdis** 2020 m. teigė stiprinsiąs galimybę lietuvių kalbos mokytis visame pasaulyje. Žadėta, kad tautinių mažumų atstovai bus skatinami mokytis lietuvių kalbos, o tautinių mažumų mokyklose bus užtikrinama galimybė mokytis savo gimtąja kalba. Jų teritorijose bus siekiama įteisinti vietovardžių ir gatvių pavadinimų dvikalbę rašybą. Verslo nebeturėtų riboti draudimas naudoti užrašus kitomis kalbomis, ir apskritai turėtų būti skatinama kalbinė įvairovė.²⁴ Kaip matyti, nors besibaigiančioje Seimo kadencijoje liberalai priklausė valdančiajai daugumai, bent jau pažadai dėl dvikalbių užrašų ir užrašų kitomis kalbomis taip ir liko neįgyvendinti. Šių metų rinkimų programoje Liberalų sąjūdis vėl skiria nemažai dėmesio tautinių mažumų kalbų apsaugai ir skatinimui, bet pabrėžia svarbą visiems išmokti valstybinę kalbą. Akcentuojamas partijos pasiekimas – 2022 m. buvo priimtas Asmens vardo ir pavardės rašymo dokumentuose įstatymas, nustatantis išimtis, kada asmenvardžiai gali būti rašomi lotyniškais rašmenimis. Šiųmetinė partijos rinkimų programa nuosaikesnė, nes nebeliko nuostatų dėl dvikalbių gatvių pavadinimų ir viešųjų užrašų kitomis kalbomis.²⁵

Itin griežtai kalbų politiką ir institucinę kalbos priežiūros sąrangą Lietuvoje vertina **Laisvės partija**, 2020–2024 m. Seime taip pat priklausiusi valdančiajai daugumai, tačiau 2024 m. Seimo rinkimuose neiškovojo nė vieno mandato. Savo 2020 m. programoje „laisviečiai“ pasisakė už užsienių kalbų mokėjimo kompetencijų stiprinimą, tarptautiškumą aukštosiose mokyklose, kad apie pusė dalykų būtų dėstomi Europos Sąjungos kalbomis. Taip pat daug dėmesio skyrė lingvistinėms tautinių mažumų teisėms, palaikė regioninių kalbų statuso įtvirtinimą. Vienas kultūros politikoje keliamų tikslų: „Lanksti ir šių laikų poreikius atitinkanti kalbos politika“. Rinkimų programoje Laisvės partija numatė tokią kalbų politikos valstybėje perspektyvą: „Iš esmės pakeisime kalbos politiką – atsisakysime draudimais grįstos norminės kalbos formavimo bei perdėto jos saugojimo. Panaikinsime perteklinius draudimus, varžančius verslo komunikacijos ir rinkodaros raiškos galimybes. Sieksime iš esmės priartinti norminę kalbą prie gyvuojančių praktikų, siekdami išsaugoti esmines lietuvių kalbos vertingąsias savybes. Valstybinę lietuvių kalbos komisiją uždarysime.“²⁶ Pastebėtina, kad šiuo teiginiu itin susiaurinamos VLKK funkcijos, nes jos veiklos sritys gerokai platesnės, pavyzdžiui, rūpinimasis teisės aktų terminija, visuomenės kalbos kultūros priežiūra ir kita. 2024 m. šios partijos rinkimų programoje ši nuostata jau transformuota: „Panaikinsime Valstybinės kalbos inspekciją, atsisakydami baudų politikos ir likusias funkcijas perduodami Valstybinės lietuvių kalbos komisijai (VLKK). Sieksime, kad VLKK atliktų konsultavimo, tyrimų ir šviečiamąsias funkcijas.“²⁷ Reikia pridurti, kad visos buvusios kadencijos metu Laisvės partija bene labiausiai kritikavo VKI veiklą ir sprendimus, pasisakė už Valstybinės kalbos įstatymo pataisą, palengvinančią tiek imigrantų integraciją, tiek verslo interesus, inicijavo kai kuriuos pakeitimus (Pakarklytės siekis liberalizuoti lietuviškų moterų pavardžių rašybą).

Kaip matyti, beveik visos apžvelgtos partijos savo rinkimų į Seimą programose akcentuoja tautinių mažumų kalbines teises ir yra numačiusios veiksmus, kaip situaciją jų naudai pagerinti. Konservatyvi politika dažnai siekia sutvirtinti vienos (valstybinės) kalbos pozicijas, pasisako už jos stiprinimą, o liberalios partijos linkusios skatinti daugiakalbystę ir kultūrinį

²⁰ TS-LKD programa. (2020). Prieiga per internetą: <https://tsajunga.lt/wp-content/uploads/2020/12/TS-LKD-rinkim%C5%B3-programa.pdf>

²¹ TS-LKD manifestas ateities Lietuvai. (2024). Prieiga per internetą: https://tsajunga.lt/wp-content/uploads/2024/09/TS-LKD_manifestas_2024.pdf

²² LSDP rinkimų į LR Seimą 2020 m. programa. (2020). Prieiga per internetą: <https://www.scribd.com/document/762712119/2020-m-LSDP-Seimo-rinkim%C5%B3-programa>

²³ Lietuvos socialdemokratų partijos rinkimų į Seimą Vienybės programa 2024 m. (2024). Prieiga per internetą: <https://www.lsdp.lt/wp-content/uploads/2024/08/LSDP-programa-2024.pdf>

²⁴ Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdžio galimybių Lietuvos programa. (2020). Prieiga per internetą: <https://liberalai.lt/wp-content/uploads/2020/09/LRLS-PROGRAMA-min.pdf>

²⁵ Liberalų sąjūdis. Seimo rinkimų programa. 2024 m. (2024). Prieiga per internetą: <https://liberalai.lt/wp-content/uploads/2024/09/LIBERALU-SAJUDZIO-SEIMO-RINKIMU-PROGRAMA-2024.pdf>

²⁶ Laisvės partijos 2020 metų Seimo rinkimų programa. Pasiūlymai Lietuvos proveržiui. (2020). Prieiga per internetą: <https://www.laisvespartija.lt/wp-content/uploads/2020/06/Laisv%C4%97s-partijos-2020-m.-Seimo-rinkim%C5%B3-programa.pdf>

²⁷ Turime nebaigtų reikalų! Laisvės partijos 2024 metų Seimo rinkimų programa. (2024). Prieiga per internetą: <https://laisvespartija.lt/wp-content/uploads/2024/09/Programa-1.pdf>

pliuralizmą, jos pabrėžia individo ir verslo teisę laisvai rinktis. Pastarosios taip pat itin aktyviai kvestionuoja institucinę kalbų priežiūros sistemą ir jų požiūriu perteklinę kalbos reguliaciją Lietuvoje.

7. Apibendrinimas ir akcentai, į ką atkreipti dėmesį ateityje

Lietuvos migracijos politika pastaruosiu metu keitėsi dėl įvairių veiksnių, tokių kaip šalies narystė Europos Sąjungoje, darbo jėgos trūkumas dėl tolygiai prastėjančios demografinės padėties ir tarptautinės geopolitinės situacijos, pavyzdžiui, vykstant Rusijos karui prieš Ukrainą į Lietuvą plūstelėjo didelis skaičius ukrainiečių tautybės žmonių. Atvykėliai skatinami integruotis į visuomenę, o vienas svarbiausių integracijos aspektų yra lietuvių, valstybinės, kalbos mokymasis. Vyriausybė ir savivaldybės siūlo įvairios apimties ir trukmės kalbos kursus, skirtus pabėgėliams ir darbo migrantams. Šiame kontekste svarbi tampa 2024 m. priimta ir 2026 m. įsigaliosianti lietuvių kalbos mokėjimo prievolė kitataučiams. Naujasis reikalavimas traktuojamas kaip integracijos priemonė, o išimtinė teisė nemokėti valstybinės kalbos bus suteikta tik tarptautiniams prekybininkams, dalyvaujantiems mugėse, renginiuose ir kituose laikinuose prekybos susibūrimuose Lietuvoje. Tokia išskirtis gali būti vertinama kaip siekis į Lietuvą pritraukti daugiau užsienio verslininkų ir skatinti prekybos bei turizmo augimą. Vis dėlto išimtis gali sukelti diskusijas tarp kalbos apsaugos šalininkų, kurie gali motyvuoti, kad panašūs sprendimai mažina lietuvių kalbos prestižą ir jos vartojimo viešajame gyvenime apimtį. Oponuojančiųjų teigimu, tai praktiškas sprendimas, jei šalies ekonominį patrauklumą tarptautiniame kontekste siekiama padidinti.

Kaip ir buvo galima numanyti, naujoji Valstybinės kalbos įstatymo pataisa visuomenėje sulaukė prieštaringų vertinimų, ypač tarp paslaugų sektoriaus darbuotojų, kurie atvykę iš kitų šalių, ir verslo atstovų. Šios diskusijos atspindi skirtingas nuomones apie lietuvių kalbos apsaugą ir tarptautinės prekybos bei turizmo skatinimą. Konfrontacija kyla dėl Lietuvos pastangų išlaikyti valstybinės kalbos apsaugą globaliame pasaulyje, tuo pat metu kalbama apie atvirumą tarptautinei prekybai, dėl to griežtas reikalavimas mokėti lietuvių kalbą dirbant paslaugų sektoriuje traktuojamas kaip reikšmingas barjeras verslui vystyti. Apskritai 2024 m. Valstybinės kalbos įstatymo pataisa dėl užsieniečių lietuvių kalbos mokėjimo sukėlė tiek palaikymo, tiek kritikos bangą, kuri atspindi sudėtingą pusiausvyrą tarp nacionalinės tapatybės išsaugojimo ir atviros, globalios darbo rinkos poreikių. Visų pirma, siekiama, kad gyventojai būtų aptarnaujami savo šalies kalba, iš kitos pusės siekis vertinamas kaip neproporcingas reikalavimas tam tikruose verslo sektoriuose.

Valstybinės kalbos inspekcijos įvaizdis pastaraisiais metais gana prieštaringas ir pritraukiantis daug dėmesio. Pirmiausia, VKI funkcionuoja kaip institucija, kurios tikslas ir pagrindinė misija – užtikrinti lietuvių kalbos vartojimo taisyklių laikymąsi viešojoje erdvėje. Kita vertus, viešumoje Inspekcija sulaukia kritikos dėl kai kurių jos vadovo Valotkos pareiškimų, sukėlusiu skandalų ir nepasitenkinimo pliūpsnį. Nors visuomenėje ir VKI, ir jos viršininkas, kaip institucijos vadovas, sulaukė ir palaikymo, jo komunikacijai teko itin aštrių reakcijų. Komentarai stipriai paveikė VKI įvaizdį, sukeldami abejonių dėl Inspekcijos veiklos efektyvumo ir vadovavimo kokybės. Situaciją ypač stipriai kritikavo valdantieji politikai, kurie peikė įstaigos vadovo sprendimus ir kėlė klausimus dėl jų pagrįstumo bei galimų pasekmių. Kultūros ministerija, kuriai Inspekcija atskaitinga, Valotkai skyrė oficialią pastabą nesivelti į politinius komentarus, nes tai viršija įstaigos vadovo kompetencijų ribas.

Dar 2023 m. Seime buvo aptartas Laisvės partijos narės Pakarklytės pateiktas siūlymas, susijęs su moterų pavardžių rašybos liberalizavimu – siekta įteisinti -a galūnę moteriškose pavardėse. Tai buvo platesnės diskusijos dalis apie pavardžių rašymo taisyklių modernizavimą Lietuvoje. Ši idėja sukėlė priešpriešą tarp politikų ir kalbininkų. Skeptikai teigė, kad tokie pakeitimai gali kelti pavojų lietuvių kalbos sistemai ir raidai, o palaikantieji iniciatyvą akcentavo praktines problemas, su kuriomis susiduria vyrų sutuoktinės, kai pavardžių rašyba nėra vienoda, ar dėl kitų priežasčių. Bebaigdama darbus senojoje Seimo kadencijoje Pakarklytė šiais metais ir vėl inicijavo moterų pavardžių rašybos pakeitimo svarstymą. Ir Seimo komitetai, ir Valstybinė lietuvių kalbos komisija projektą sukritikavo, motyvuodami, kad jis pažeistų lietuvių kalbos dėsningumus ir kultūrinį tapatumą, toleruoti kitas kalbas nebūdingas pavardžių formas ir keltų teisinę painiavą dėl esamos kalbos sistemos. Teigiama, kad toks pokytis galėtų sutrikdyti lietuvių kalbos struktūrą ir skatinti nenuoseklią teisėkūrą. Galiausiai įstatymo projektas buvo atmestas, tačiau Pakarklytė neatsisakė galimybės ateityje vėl teikti pasiūlymą, jei visuomenės parama šiai iniciatyvai didėtų. Kadangi Laisvės partija į naująjį Seimą nepakliuvo, tikėtina, kad šis klausimas naujosios kadencijos parlamentarų diskutuojamas bus gana vangiai.

Kalbų politika Lietuvoje skirtingų partijų programose ir dėstomose nuostatose varijuoja priklausomai nuo pasirinktos ideologijos ir jų prioritetų. Kai kurios partijos remia nacionalinės kalbos stiprinimą, siekdamos išlaikyti lietuvių kalbos statusą, kultūrinį identitetą ir palaikydamos suvienodintą oficialios komunikacijos tvarką. Konservatyvūs judėjimai dažniausiai skatina lietuvių kalbos apsaugą, suvokdami ją kaip vieną esminių tautinės tapatybės elementų ir prieštaraudami per didelei kitų kalbų įtakai. Tačiau liberalios ir kai kurios kairiosios partijos dažniau gina kalbų įvairovės poreikį ir skatina toleranciją tiek mažumų kalboms, tiek užsienio, pavyzdžiui, anglų, kalbų įtakai. Šioje analitinėje apžvalgoje lakoniškai pateiktos didžiausių politinių partijų rinkimų programose nurodomos gairės dėl kalbų politikos formavimo kryčių Lietuvoje. Matyti, kad beveik visos partijos savo rinkimų į Seimą programose akcentuoja tautinių mažumų kalbines teises ir yra numačiusios veiksmus, kaip situaciją jų naudai pagerinti. Konservatyvi politika dažnai siekia sutvirtinti vienos (valstybinės) kalbos pozicijas, pasisako už jos stiprinimą, o liberalios partijos linkusios skatinti daugiakalbystę ir kultūrinį pliuralizmą, jos pabrėžia individo ir verslo teisę laisvai rinktis. Pastarosios taip pat itin aktyviai kvestionuoja institucinę kalbų priežiūros sistemą ir jų požiūriu perteklinę kalbos reguliaciją Lietuvoje.

Analitinių apžvalgų archyvas: <https://lnb.lt/istekliai/kiti-istekliai/analitines-apzvalgos>

Cituojant arba naudojant šį šaltinį, nuoroda į Nacionalinę biblioteką yra būtina. Šioje apžvalgoje pateikiamas turinys nėra oficiali Nacionalinės bibliotekos nuomonė.

LNB / IAS / ZA / 2024-11-21 / Psl. 8 iš 9
© Nacionalinė biblioteka, 2024. / Слава Україні!

Apibendrinant politikų požiūrį į kalbų politiką Lietuvoje, galima padaryti kelias išvadas:

- **kalbų politika valdančiųjų darbotvarkėje ir formuojant rinkimų programas išlieka aktuali šalies vidaus politikos dalis**, o partijų požiūris į ją dažnai priklauso nuo politinių organizacijų ideologijos, pagrindinių rinkėjų grupių ir piliečių teisių vertinimo. Kaip ir daugelyje šalių, Lietuvoje kalbų politika svarbus instrumentas, padedantis integruoti (gali būti atvirkščiai) įvairias visuomenės grupes, išsaugoti tautinį tapatumą ir prisitaikyti prie globalaus pasaulio išbandymų, ji taip pat gali daryti įtaką ekonomikai. Dažniausiai kalbų politika susijusi su mažumų kalbų statusu ir apsauga, kalbų politika švietimo sistemoje, kalbos (kalbų) vartojimu viešajame sektoriuje ir versle, lingvistine kitataučių integracija.
- **Valstybinės kalbos stiprinimo prioritetas**. Politikai dažnai pabrėžia lietuvių kalbos svarbą ir siekia stiprinti jos pozicijas, ypač viešajame sektoriuje ir aptarnavimo sferoje. Pavyzdžiui, 2024 m. Valstybinės kalbos įstatymo pataisa reikalaujama, kad aptarnavimo srities darbuotojai mokėtų lietuviškai, nes norima užtikrinti valstybinės kalbos vartojimą ir palengvinti socialinę užsieniečių integraciją. Šis sprendimas sulaukė palaikymo tarp konservatyvių politikų, kurie kalbą laiko nacionalinės tapatybės dalimi, o liberalios partijos – atvirkščiai, jos paprastai labiau pasisako už kalbinės įvairovės skatinimą – siūlydamos lankstesnius įstatymus ir jų pataisas. Pavyzdžiui, paskutiniaisiais metais asmens laisvės siekiai ir šiuolaikinės visuomenės poreikiai inspiravo diskusijas apie moterų pavardžių rašybos reformą. Visgi šie inicijuojami pokyčiai susiduria su skirtingų jėgų pasipriešinimu ir visuomenėje paskatina aktyvesnes diskusijas.
- **Kvestionuojama institucinė kalbos priežiūros sistema**. Vienas iš dažniausiai pasitaikančių kritikos taikinių yra kalbos priežiūros institucijų, ypač Valstybinės kalbos inspekcijos, funkcijos, veiklos pagrįstumas ir dažnai per didelė biurokratija. Kai kurie kritikai teigia, kad kalbos kontrolė kartais peržengia ribas ir tampa pertekliniu procesu. Nors ir esama neigiamų vertinimų, Lietuvoje kalbos priežiūros sistema ir toliau laikoma svarbiu instituciniu mechanizmu, kuris užtikrina lietuvių kalbos išsaugojimą ir plėtrą. Apskritai, sprendimai dėl kalbų politikos Lietuvoje atspindi nuolatinę įtampą tarp tradicinių kalbos normų saugojimo ir siekio viešumoje leisti didesnį individualių kalbinių repertuarų spektrą.